

Ks. WALDEMAR BARTOCHA*

TEOLOGIA EPISKOPATU W PISMACH JOSEPHA RATZINGERA/BENEDYKTA XVI

Treść: Wstęp: 1. Soborowa eklezjologia episkopatu w refleksji kard. Ratzingera; 2. Urząd biskupa na tle eklezjologii liturgii J. Ratzingera/Benedykta XVI; 3. Kolegialność biskupów w perspektywie eklezjologii eucharystycznej; 4. Tożsamość eklezjalna i duchowa biskupa; Podsumowanie; Streszczenie; Summary: The theology of the episcopate in the writings of Joseph Ratzinger/Benedict XVI; Bibliografia.

Słowa kluczowe: biskup, liturgia, kolegium biskupów, eklezjologia komunii, święcenia biskupie.

Key words: bishop, liturgy, collegiality of bishops, ecclesiology of the communion, bishop ordination

Wstęp

Sobór Watykański II przez określenie równowagi pomiędzy posługą Biskupa Rzymu a episkopatem, dwoma formami władzy, które w ciągu wieków często pozostawały w napięciu między sobą, wniósł znaczący wkład do rozwoju teologii episkopatu, potwierdzając i uzupełniając w Konstytucji *Lumen gentium* doktrynę na temat prymatu papieskiego, zdefiniowaną na Soborze Watykańskim I¹. Znaczący jest wkład kard. J. Ratzingera w tę dyskusję. Według niego kwestia wzajemnych relacji pomiędzy biskupami

---

* Autor, prezbiter archidiecezji łódzkiej, dr liturgiki, adiunkt w katedrze teologii liturgii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, notariusz kurii metropolitalnej łódzkiej, wizytator katechetyczny i członek archidiecezjalnej komisji liturgicznej, laureat Nagrody im. ks. prof. Adama Duraka SDB z zakresu

a papieżem należy do głównego rdzenia Boskiego porządku Kościoła. Ten zaś jest tworzony w pierwszym rzędzie przez sakrament i komunie z Ciałem Chrystusa². Zwrot w kierunku urzędu biskupa jako podstawowej formy sakramentu święceń oraz wynikające z tego połączenie idei sukcesji apostoelskiej i przyporządkowanie do pojęcia Tradycji to – zdaniem kard. J. Ratzingera – dwa istotne aspekty rozwiniętej na Soborze Watykańskim II doktryny o *sacramentum ordinis*³.

1. Soborowa eklezjologia episkopatu w refleksji kard. Ratzingera

Sakramentalność episkopatu i jego charakter kolegialny, chrystyczna struktura i apostoelskie pochodzenie stanowią zasadnicze filary soborowej teologii episkopatu. One leżą u podstaw rewaloryzacji pierwotnej funkcji biskupa w jej wymiarze powszechnym i partykularnym. Biskup na mocy święceń zostaje włączony ontycznie w misterium Paschy i Pięćdziesiątnicy. Jako uczestnik troistego urzędu posługi wcielonego Syna Bożego wypełnia swoją misję w owczarni powierzonej jego pasterskiej pieczy w trzech zasadniczych pasmach: nauczaniu, uświęcaniu i rządzeniu. Te zaś pozostają w ścisłej relacji ze sobą i wzajemnie się przenikają. Syntezę trzech odsłon urzędu biskupa stanowi liturgia. W tej optyce biskup jako ekonom łaski najwyższego kapłaństwa staje się ogniwem łączności z innymi Kościołami partykularnymi i z Kościołem powszechnym. Będąc dla Chrystusa i wychodząc od Niego niesie Boga ludziom, aby tworzyć z nich *kahal*, czyli zgromadzenie Boże⁴.

Soborowa eklezjologia episkopatu, w którą wniósł swój twórczy wkład kard. J. Ratzinger jako teolog, będący w samym centrum soborowych

---

teologii (2010). Przedmiotem badań są: historia i teologia sakramentu święceń, inicjacja chrześcijańska oraz teologia roku liturgicznego.

¹ Podczas opracowywania soborowej Konstytucji *Lumen gentium* doszło do konfrontacji dwóch opozycyjnych tendencji. Z jednej strony były obawy przed uszczupleniem prerogatyw papieskich, a z drugiej było mocne dążenie do dowartościowania episkopatu w strukturze hierarchicznej Kościoła. Vaticanum II ustalił równowagę eklezjologiczną pomiędzy prymatem i episkopatem w Kościele. Ta problematyka była obecna już na Soborze Watykańskim I, zob. G. Canobbio, *Il vescovo visibile principio e fondamento dell'unità nelle Chiesa particolare*, w: *Il vescovo e la sua Chiesa*, Quaderni teologici del Seminario di Brescia, red.: G. Canobbio, F. Dalla Vecchia e G. P. Montini, Brescia 1996, s. 51-52.

² Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, tłum. D. Chodyniecki, Kielce 2009, s. 84-85.

³ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i służby waszej radości. Teologia i duchowość sakramentu święceń*, tłum. M. Górecka, M. Rodkiewicz, Lublin 2012, s. 70-71.

⁴ Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, dz. cyt. s. 87.

dyskusji teologicznych i zaangażowany w przygotowanie doktrynalne dokumentów, została później przez niego teologicznie rozwinięta. Jej pogłębienie nastąpiło, gdy przyszło mu doświadczyć bólu związanego z reformami i realizacją postulatów soborowych w wykonywaniu posługi biskupiej w jednej z najbardziej znaczących stolic biskupich w Kościele, w Monachium i Fryzynie, a potem gdy jako prefekt Kongregacji Doktryny Wiary znalazł się w epicentrum intensywnej debaty teologicznej, zapoczątkowanej przez Vaticanum II⁵.

Szczególne doświadczenie sakramentalne kolegalności biskupiej stało się udziałem kard. J. Ratzingera po wyborze na urząd następcy św. Piotra, gdy już jako papież Benedykt XVI, wypełniając urząd prymatu, urzeczywistniał trzy funkcje biskupie: nauczanie, uświęcanie i rządzenie, złączone w życiowej syntezie, zwłaszcza wtedy, gdy przez udzielanie sakry biskupiej włączał nowych członków do Kolegium Biskupów.

Trafnie zauważył G. Ferraro, że w liturgii święceń biskupich, której przewodniczy Biskup Rzymu nie ma potrzeby odczytania na głos nominacji Stolicy Apostolskiej, która upoważnia do udzielenia święceń elektowi, ponieważ źródłem jej pochodzenia jest w tym przypadku sam szafarz święceń. Wtedy też z całą siłą wyrazu urzeczywistnia się misja kanonicza i komunია z nim oraz z pozostałymi członkami Kolegium. W akcie święceń dokonuje się pełna aktualizacja potrójnej władzy biskupiej w jej wymiarze sakramentalno-ontologicznym i kanoniczno-prawnym⁶.

W bogatym nauczaniu Benedykta XVI znajdują się przemówienia skierowane do biskupów oraz na temat posługi biskupów, wygłaszane podczas podróży apostolskich do różnych krajów z okazji spotkania z narodowymi konferencjami episkopatów, jak i te wygłaszane do grup biskupów przybywających z wizytą «*ad limina*». Na szczególną uwagę zasługują jego homilie wygłoszone podczas udzielania święceń biskupich. Ich treść może stać się punktem wyjścia w kreacji *biskupiego modelu nowych czasów*. W celu właściwego uchwycenia relacji pomiędzy urzędem biskupa a liturgią, która staje się żywą syntezą trylogii charakterystycznej dla posługi episkopatu rozwijającej się w trzech przenikających się pasmach: nauczaniu – uświęcaniu i rządzeniu, należy odnieść się do pojęcia eklezjologii komunijnej, które

---

⁵ Kard. J. Ratzinger nie ograniczył się tylko do analizy praktycznej kwestii najbardziej dyskutowanych w eklezjologii współczesnej, takich jak relacja pomiędzy prymatem a episkopatem, ale stworzył solidną bazę biblijną i dogmatyczną, nieodzowną do całościowego opisu tożsamości eklezjalnej i duchowej biskupa, por. W. Wójtowicz, *La Chiesa come communio nell'ecclesiologia di Joseph Ratzinger*, Roma-Koszalin 2010, s. 181.

⁶ Por. G. Ferraro, *L'esperienza sacramentale della collegialità episcopale nel ministero di Benedetto XVI*, „Ephemerides Liturgicae” 121(2007), s. 391-393.

według kard. J. Ratzingera/Benedykta XVI skupia w sobie jak w soczewce istotne elementy soborowej eklezjologii⁷. Natomiast eklezjologia komunijna jest ze swej istoty eklezjologią eucharystyczną, w której różne zadania papieża, biskupa, prezbitera i świeckich postrzegane są słusznie w jednej, obejmującej je wszystkie razem, perspektywie, mając za punkt wyjścia sakrament Ciała Pańskiego⁸.

2. Urząd biskupa na tle eklezjologii liturgii J. Ratzingera/Benedykta XVI

Sobór Watykański II określając istotę liturgii w Konstytucji *Sacrosanctum concilium* oparł się na dwóch przesłankach: na wizji misteryjno-sakramentalnej Kościoła oraz wewnętrznej immanencji pomiędzy liturgią i Kościołem. Liturgia prowadzi w konsekwencji do utożsamienia tych dwóch rzeczywistości ze sobą tak, iż liturgia staje się najbardziej widoczną i pełną ekspresją misterium Kościoła⁹. W celu opisanía natury liturgii Sobór odwołuje się zatem do pojęcia sakramentalności, będącego zasadą hermeneutyczną soborowej eklezjologii¹⁰. Według kard. Ratzingera pierwszeństwo chronologiczne Konstytucji o liturgii świętej w architekturze Soboru posiada z perspektywy czasu swoją głęboką wymowę. Jej ogłoszenie jako pierwszego dokumentu soborowego oznaczało uwypuklenie prymatu kultu Bożego. W tej optyce logicznym wydaje się umiejscowienie na drugim miejscu w kluczu edycji dokumentów soborowych Konstytucji *Lumen gentium*, ponieważ eklezjologia jest powiązana z liturgią z samej swej istoty. W takim kontekście można zatem mówić o istnieniu relacji genetycznej pomiędzy liturgią a Kościołem, gdyż Kościół rodzi się z wielbienia Boga, z polecenia oddawania Mu chwały¹¹.

Rozwój i życie wspólnoty eklezjalnej pozostaje w wewnętrznej i głębokiej zależności od paschalnego misterium Chrystusa (KL 6). Liturgia jest bowiem – jak zauważa Ratzinger – uczestnictwem w (...) *Passze Chrystusa*,

⁷ Pojęcie « communio » jako słowo – klucz w pojmowaniu misterium Kościoła zyskało wymiar publiczny dzięki Synodowi Biskupów w 1985 roku. Zdaniem kard. J. Ratzingera termin « communio » odsyła przede wszystkim do eucharystycznego rdzenia Kościoła, zakorzeniając jego rozumienie w intymnej relacji Jezusa z ludźmi, w akcie Jego kenozy, por. J. Ratzinger, *Sakrament i misterium. Teologia liturgii*, Kraków 2011, s. 119-120.

⁸ J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, dz. cyt., s. 74.

⁹ Por. P.D. Scardilii, *Nella liturgia manifestazione della Chiesa, I nuclei ecclesiologicali in „Sacrosanctum concilium”*, Assisi 2015, s. 233.

¹⁰ Por. S. Pié-Ninot, *Ecclesiologia. La sacramentalità della comunità cristiana*, Brescia 2008, s. 190-191.

¹¹ Por. J. Ratzinger, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, tłum. W. Szymona, Kraków 2002, s. 113.

w tym Jego « przejściu » od Boskiego do ludzkiego, od śmierci do życia, do jedności Boga i człowieka¹². Pascha stanowi centralną kategorię soborowej teologii liturgii, ponieważ scala w sobie wszystkie jej aspekty i umożliwia wzajemne przenikanie się liturgii niebiańskiej z ziemską¹³. Posługując się kluczem, jak daje KL 7 liturgię można zdefiniować jako działanie Chrystusa-Kapłana i Jego Ciała, czyli Kościoła. Te obydwie podmioty pozostają między sobą w relacji nupcjalnej. Rozwijając tę myśl soborową kard. J. Ratzinger stwierdza, iż liturgia jest *doświadczeniem oblubieńczej tajemnicy Chrystusa i Kościoła, jest wydarzeniem nupcjalnym, przyjściem Oblubieńca i drogą prowadzącą do wiekuistego święta miłości Boga do swego stworzenia – do człowieka*¹⁴. W liturgii chrześcijańskiej wcielony Syn Boży włącza człowieka w swoją ofiarę, czyniąc go tym samym chrystokształnym tak, żeby razem z Nim stał się Eucharystią i w ten sposób – ofiarą miłą Bogu¹⁵. W tej dynamice liturgia, a w szczególności sposób celebracja eucharystyczna jest sercem komunii. Ona nie tylko pozwala chrześcijaninowi dostrzegać jedność wewnątrztrynitarną, ale pozwala mu w niej partycypować zarówno jako pojedynczej osobie oraz jako jednemu z członków Kościoła. Jak słusznie zauważa R. Reyes jądrem centralnym teologii liturgicznej J. Ratzingera jest pragnienie jedności, której głównym uczestnikiem staje się człowiek wiedziony pragnieniem spotkania z Prawdą. Aspiracja ludzka jest nakierowywana w stronę Chrystusa. On daje najgłębsze zrozumienie miłości, która nadaje sens chrześcijańskiej egzystencji. Odkrycie liturgii jest w ujęciu Teologa z Ratzingera odkryciem miejsca, w którym urzeczywistnia się komunია miłości. W niej człowiek znajduje odpowiedź odnośnie do swojej egzystencji. Ma możliwość zbliżyć się do Boga i z Nim się zjednoczyć¹⁶.

W celebracji eucharystycznej, gdzie człowiek doświadcza jedności Boga i jedności z Bogiem otwiera się w miłości na komunię z innym. Kard. J. Ratzinger zauważa, iż sama celebracja eucharystyczna nie jest rytmem wystarczającym samo przez się. Jej prawdziwa istota jest wyrażona terminem *synaxis*, co oznacza zgromadzenie wiernych w Chrystusie¹⁷. Eucharystia

---

¹² Tenże, *Duch liturgii*, tłum. E. Pieciul, Poznań 2002, s. 33.

¹³ Tenże, *Sakrament i misterium. Teologia liturgii*, tłum. A. Głos, Kraków 2011, s. 139-142.

¹⁴ Tenże, *Opera omnia*, t. XI: *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, tłum. W. Szymona, Lublin 2012, s. 637. J. Ratzinger mówiąc o relacji pomiędzy Chrystusem a Kościołem na płaszczyźnie liturgii Kościoła dochodzi do wniosku, iż „w liturgii chodzi o nasze rozumienie Boga i świata, o nasz stosunek do Chrystusa, do Kościoła i do nas samych”, Tenże, *Cantate al Signore un canto nuovo. Saggi di cristologia e liturgia*, Milano 2005, s. 9.

¹⁵ J. Szymik, *Theologia benedicta*, t. II, Katowice 2012, s. 61-62.

¹⁶ Por. R. Reyes, *La Teologia della Liturgia di Joseph Ratzinger*, „Ecclesia orans” 27 (2010), s. 66-67.

¹⁷ Por. J. Ratzinger, *Il nuovo popolo di Dio*, Brescia 1992, s. 421.

jest zatem miejscem zjednoczenia z Chrystusem, w którym Kościół odnajduje swoją istotę. Tam urzeczywistnia się jedność pomiędzy *lex orandi* i *lex vivendi*, będąca katalizatorem mobilizującym chrześcijanina do głoszenia zwycięstwa wcielonego Syna Bożego nad śmiercią. W adhortacji posynodalnej *Sacramentum Caritatis* Benedykt XVI podkreśla, iż Eucharystia konstytuuje byt i działanie Kościoła i ukazuje się u jego początków jako tajemnica komunii¹⁸. W teologii Ratzingera Eucharystia staje się zatem miejscem nieprzerwanych narodzin Kościoła oraz pozostaje jądrem pojęcia Kościoła i jego definicji¹⁹. Jak trafnie zauważa G. Bachanek Eucharystia jest dla Teologa z Ratzyny punktem wyjścia eklezjologii, ponieważ stanowi ona centrum Kościoła²⁰.

W tym kontekście zgodnie z eklezjologią św. Ignacego Antiocheńskiego urząd biskupa jako centralny element kościelnej struktury jest wyrazem i gwarancją jedności i powszechności Eucharystii, ponieważ *biskup nie tylko zapewnia jedność danej wspólnoty, lecz także jedność wspólnoty z jednym Kościołem Bożym w świecie*²¹. Wizualną manifestacją tej roli biskupa jako zwornika jedności na płaszczyźnie liturgii Kościoła jest wymienianie jego imienia zaraz po imieniu papieża podczas Modlitwy eucharystycznej. To wskazuje na fakt, iż *celebrujemy rzeczywiście jedną Eucharystię Jezusa Chrystusa, Eucharystię, którą możemy przyjąć tylko w jednym Kościele*²². W każdej Mszy św. na terenie diecezji różne wspólnoty partykularne wspominają tego samego biskupa. On stanowi punkt węzłowy « sieci komunii » konstytuującej Kościół i gwarantuje zachowanie więzi komunii z Kościołem powszechnym²³. Oznacza to zatem, że każda Eucharystia nosi w sobie znamiona uniwersalności, katolickości, apostołskości i jedności Kościoła. Kościół polecając podczas każdej Mszy św. wymieniać imiona papieża i biskupa diecezjalnego włącza znamię katolickości w samo serce liturgii eucharystycznej i łączy z tym zarazem pamięć o wszystkich wierzących przed nami i wokół nas²⁴.

¹⁸ Por. Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum Caritatis”*, Warszawa 2007, nr 15, s. 21.

¹⁹ Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, dz. cyt., s. 31-32.

²⁰ Por. G. Bachanek, *Josepha Ratzingera nauka o Kościele*, Warszawa 2005, s. 131.

²¹ J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i służby waszej radości...*, dz. cyt., s. 84.

²² Tenże, *Opera omnia*, t. XI: *Teologia liturgii...*, dz. cyt., s. 307.

²³ Por. Z. Gaczyński, *L'ecclesiologia eucaristica di Yves Congar, di Josph Ratzinger e di Bruno Forte*, Dissertatio ad Doctoratum, Romae 1998, s. 126-127.

²⁴ Por. J. Ratzinger, *Głosiciele słowa i służby waszej radości...*, dz. cyt., s. s. 247.

3. Kolegialność biskupów w perspektywie eklezjologii eucharystycznej

W teologii ratzingeriańskiej z eklezjologią eucharystyczną ściśle wiąże się pojęcie kolegialności biskupiej, ponieważ *biskupem nie jest się jako jednostka, lecz z racji przynależności do jednego ciała, do kolegium, które ze swej strony wyraża ciągłość «collegium apostolorum»*²⁵. Według Ratzingera doktryna o kolegialnym urzędzie biskupa opiera się na dwóch historycznych faktach: *kolegialności* apostołów oraz kolegialnym charakterze duchowego urzędu w Kościele starożytnym²⁶. Pierwszy z filarów nauki o kolegialności urzędu biskupa to fakt wyboru Dwunastu – pierwocin i fundamentów nowego ludu, przyszłej wspólnoty Kościoła. Ten fakt umieszczają w swych przekazach wszyscy synoptycy²⁷. Jezus, ustanawiając grupę Dwunastu, ukazuje się jako protoplasta nowego Izraela. Ich pierwszym zadaniem jest tworzenie z Nim wspólnoty oraz towarzyszenie Jezusowi w procesie ewangelizacji, aby później kontynuować *zbieranie* zapoczątkowane przez Pana przez wierne przekazywanie otrzymanego daru, Dobrej Nowiny o Królestwie, które przyszło do ludzi we wcielonym Synu Bożym²⁸. Kard. Ratzinger zwraca uwagę na pierwszeństwo chronologiczne pojęcia *Dwunastu* przed tytułem *Apostołowie*, którym zaczęto posługiwać się dopiero po wydarzeniach Pięćdziesiątnicy²⁹. Określenie Dwunastu posiada wydzźwięk symboliczny

---

²⁵ Tenże, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, dz. cyt., s. 129.

²⁶ Tenże, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i słudzy waszej radości...*, dz. cyt., s. 218-221.

²⁷ Por. E. Szafrowski, *Pozycja Biskupa Rzymskiego w Kolegium Biskupów*, „Collectanea Theologica” 50(1980) z. 3, s. 35.

²⁸ Por. Benedykt XVI, *Tradycja Apostolska (Audiencja generalna, 3 maja 2006 r.)*, w: Ojciec Święty Benedykt XVI, *Apostołowie i piersi uczniowie Jezusa*, Kraków 2008, s. 25. Według Ratzingera „nie można było wyrazić z większą jasnością i oczywistością narodzin ludu, który teraz kształtuje się i rozwija już nie przez fizyczne przekazywanie życia następnym pokoleniom, lecz przez dar bycia z Jezusem, który otrzymało Dwunastu” , Tenże, *Kościół. Wspólnota w drodze*, dz. cyt., s. 19. Akt wyboru Dwunastu zakłada pewną antycypację przyszłego uczestnictwa w konsekracji i misji Jezusa. On ich faktycznie wybiera w celu posłania do ewangelizacji, ale także po to, aby z Nim byli. U opisie powołania Dwunastu w redakcji Markowej (Mk 3, 13 – 19) obydwaj aspekty są powiązane ze sobą: Dwunastu otrzymuje misję od Jezusa, a bycie z Nim uzdalnia ich do jej spełnienia. W tym można widzieć zapowiedź ich przyszłej konsekracji, która będzie wyrażała się także w pozostawaniu w relacji z Jezusem, ale rozumianej już nie w sensie fizycznym czy jako rezultat zwykłej ludzkiej decyzji, ale w sensie darmowego daru powołania pochodzącego od Chrystusa, pozostającego w ciągłości z Bożą inicjatywą powołania do apostołatu, P. Goyret, *Dalla Pasqua alla Parusia. La successione apostolica nel tempus Ecclesiae*, Roma 2007, s. 62-63.

²⁹ Według Ratzingera obydwaj pojęcia nie pokrywały się początkowo ze sobą. Zostały zidentyfikowane w stosunkowo późnej teologii Łukaszej. W ten sposób z tych dwóch terminów, pierwotnie rozdzielonych, chociaż do siebie nawiązujących, powstało równanie « dwunastu apostołów », J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i słudzy waszej radości...*, dz. cyt., s. 218.

i eschatologiczny, ponieważ świadczy o tym, iż wyrastają oni ze świętych korzeni – Izraela, liczącego dwanaście pokoleń, a zarazem uwypukla uniwersalny cel ich posługi, polegający na niesieniu zbawienia aż do najodleglejszych zakątków świata³⁰. Nawiązując do sensu symboliki Dwunastu jako symbolicznej antycypacji Izraela w czasach ostatecznych, Ratzinger formułuje konkluzję, że ci mężczyźni reprezentują nie tylko przyszłych biskupów i osoby piastujące urząd, lecz także, a nawet w pierwszej kolejności, reprezentują «nowy lud», który będzie nazywany « Kościołem »³¹.

Drugi z filarów soborowej doktryny o kolegalności, na który zwraca uwagę Ratzinger, został zdefiniowany przez Vaticanum II, że *biskupi z ustanowienia Bożego stali się następcami Apostołów jako pasterze Kościoła* (LG 20). W tym stwierdzeniu soborowym dochodzi do głosu fundamentalna prawda, iż aspekt kolegalny należy do urzędu biskupa, co w konsekwencji oznacza, że *poszczególne biskup ma swój urząd tylko przez to, że jest członkiem kolegium stanowiącego poapostolską kontynuację kolegium apostołów*³². Ten wniosek – według opinii Ratzingera – można uznać za rodzaj skróconej esencji całości nauczania o kolegalności biskupów, ponieważ zawiera syntezę wykładni historycznego procesu rozwoju duchowego urzędu w Kościele starożytnym. W tym miejscu Ratzinger odwołuje się do eklezjologii św. Ignacego Antiocheńskiego, który już na progu czasów poapostolskich prezentuje w pełni rozwiniętą potrójną strukturę urzędu kościelnego: episkopat – prezbiterat – diakonat, w której osoba biskupa jest gwarantem jedności Kościoła. Św. Ignacy kład duży nacisk zarówno na sukcesję apostołską, jak i na zachowywanie więzi komunii z biskupem, który pozostaje dla swego Kościoła jakby *sakramentem* jedności z Bogiem³³. To trwanie w jedności z biskupem, ikoną Boga Ojca i Chrystusa we wspólnocie wierzących, znajduje w swój szczególny wyraz na płaszczyźnie liturgii. Kościół wyraża bowiem jedność z biskupem w wierze, w miłości i w Eucharystii: jeden Bóg, jeden Chrystus, jeden biskup, jedna Eucharystia, jeden ołtarz. Biskup jako główny liturg Kościoła lokalnego przewodniczy Eucharystii i zleca jej sprawowanie, ponieważ jego autorytet jest gwarancją jedności i ortodoksji³⁴. Jak słusznie zauważa I. Petriglieri aspektem dominującym w ekle-

³⁰ Por. Benedykt XVI, *Tradycja apostołska*, w: Ojciec Święty Benedykt XVI, *Apostołowie i pierwsi uczniowie Jezusa*, dz. cyt., s. 25.

³¹ J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i służby waszej radości...*, dz. cyt., s. 220.

³² Tamże, s. 221-222.

³³ Por. Cz. Krakowiak, *Posługiwanie biskupów, prezbiterów i diakonów w pismach Ojców Kościoła do V wieku*, „Vox Patrum” 28(2008) t. 52, s. 520.

³⁴ Por. Ignacy Antiocheński, *Do Kościoła w Filadelfii*, IV, 1, w: Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich, opr. M. Starowiejski, Biblioteka Ojców Kościoła, t.10, s. 133; tenże, *Do Kościoła w Smyrnie*, VIII, 1, w: Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich, opr. M. Starowiejski, Biblioteka Ojców Kościoła, t.10, s. 138.

zjologii ignacjańskiej jest jedność Kościoła. Urzeczywistnia się ona tylko wtedy, kiedy wspólnota eklezjalna gromadzi się na modlitwie wokół biskupa, który jest zasadą komunii i znakiem obecności Boga. Biskupi jako następcy Apostołów wykonują swoją posługę, wspierając swoim autorytetem i nauczaniem jedność ludu Bożego. Wierzący zaś rozpoznając w nich głos samego Chrystusa – Dobrego Pasterza otwierają się na wydarzenie jedności, którego nie można zredukować do prostej komunii fizycznej, gdyż jest ono znakiem komunii całej ludzkości z Ojcem, Synem i Duchem Świętym³⁵.

Podczas audiencji generalnej 14 marca 2007 roku Ojciec Święty Benedykt XVI prezentując portret teologiczny św. Ignacego Antiocheńskiego, w następujący sposób zsyntetyzował *sensus Ecclesiae* i wielką miłość do Chrystusa jako zasadę i fundament jego posługi biskupiej: *Ogólnie w listach Ignacego można dostrzec swego rodzaju stałą i owocną dialektykę dwóch charakteryzujących życie chrześcijańskie aspektów: z jednej strony hierarchicznej struktury wspólnoty kościelnej, a z drugiej strony – fundamentalnej jedności, łączącej wszystkich wiernych ze sobą w Chrystusie. W konsekwencji role te nie mogą być sobie przeciwstawne. Przeciwnie przez wymowne obrazy i analogie: cytrę, intonację, koncert i symfonię, nieustannie i wciąż na nowo kładziony jest nacisk na jedność wiernych ze sobą oraz ze swymi pasterzami. Szczególna odpowiedzialność biskupów, prezbiterów i diakonów w budowaniu wspólnoty jest oczywista. Ich przede wszystkim zobowiązuje wezwanie do miłości i jedności³⁶.*

Eklezjologia św. Ignacego Antiocheńskiego zajmuje ważne miejsce w refleksji teologicznej kard. J. Ratzingera/Benedykta XVI, ponieważ ukazuje ona, że dla wczesnego chrześcijaństwa pierwszym i najbardziej pierwszoplanowym znaczeniem słowa *ecclesia* jest Kościół lokalny, stanowiący żywą komórkę, w której obecna jest cała tajemnica życia jednego ciała Kościoła. W trójczłonowym urzędzie, zwieńczonym biskupem jako łączącym szczytem, odzwierciedla się jak w soczewce struktura Kościołów lokalnych. Ta jest tylko wtedy kompletna, gdy ich biskupi nie występują samodzielnie, lecz zachowują więzi komunii z biskupami innych Kościołów Bożych³⁷. Ojciec Święty Benedykt XVI w swoim nauczaniu uwypukla, iż rozwój historyczny potrójnego urzędu: biskupa, prezbitera i diakona, wyraźnie potwierdzony w listach św. Ignacego Antiocheńskiego na początku II wieku, dokonał się pod natchnieniem Ducha Bożego, który pomaga Kościołowi w rozeznawaniu autentycznych form sukcesji apostolskiej. W uję-

---

³⁵ Por. I. Petriglieri, *Autorità come servizio. Figura e ruolo del Vescovo nei Padri della Chiesa*, Città del Vaticano 2009, s. 25-33.

³⁶ Benedykt XVI, Św. Ignacy Antiocheński (Audiencja generalna z 14 marca 2007 r.), w: Ojciec Święty Benedykt XVI, *Katechezy o Ojcach Kościoła*, Kraków 2008, s. 13.

³⁷ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i służby waszej radości*, dz. cyt., s. 223.

ciu J. Ratzingera/Benedykta XVI pod pojęciem sukcesji w funkcji biskupiej rozumie się kontynuację posługi apostołowskiej oraz gwarancję trwania w Tradycji apostołowskiej, słowa i życia, powierzonej ludziom przez Pana³⁸. W tej optyce staje się jasne, iż poprzez sukcesję apostołską, która stanowi w swojej istocie żywą obecność słowa w osobowej formie świadectwa *dociera do nas Chrystus: to On mówi do nas przez słowo apostołów i ich następców; to On działa w sakramentach przez ich ręce; w ich spojrzeniu jest Jego spojrzenie, które nas obejmuje i sprawia, że czujemy się kochani, przyjęci w sercu Boga*³⁹. W teologii Ratzingera figura biskupa pełni rolę ogniwa, łącznika katolickości i zwornika jedności Kościoła, gdyż on pozostając w komunii z Biskupem Rzymu oraz braćmi w episkopacie ponosi zasadniczą odpowiedzialność za ciągłość tożsamości tradycji apostołowskiej. To znajduje swoje odzwierciedlenie na płaszczyźnie liturgii Kościoła, w sposób najbardziej intensywny w celebracji eucharystycznej, ponieważ Kościół tworzony jest w pierwszym rzędzie przez sakrament i komunię z Ciałem Chrystusa.

Kolegialny charakter posługi biskupiej w teologii ratzingeriańskiej wiąże się nieodzownie z kwestią sakramentalności episkopatu. Kard. J. Ratzinger zwraca uwagę na fakt, iż już w starożytnym Kościele istniała świadomość, że biskupem można zostać jedynie w wyniku wyświęcenia przez innych biskupów oraz przez włączenie do istniejącej Tradycji i sukcesji apostołowskiej. Świadomość ta znalazła swoje odzwierciedlenie w liturgii święceń biskupich, podczas której transmisja daru pentekostalnego dokonywała się w obecności minimum trzech biskupów, a nowy biskup otrzymywał *litterae communionis* od swoich współbiskupów. Wymóg obecności przynajmniej trzech biskupów podczas udzielania święceń elektowi wybranemu na biskupa jest wyrazem przekonania, iż biskupem nie jest się w pojedynkę, lecz zostaje się nim we wspólnocie biskupów. W analogiczny sposób święcenia prezbiteratu są przyjęciem do posłannictwa apostołów poprzez wejście do wspólnoty prezbiterium biskupa⁴⁰.

4. Tożsamość eklezjalna i duchowa biskupa

W teologii J. Ratzingera/Benedykta XVI pozostawanie biskupa w osobistej komunii z Bogiem stanowi fundament jego tożsamości i jest głównym

³⁸ Por. Benedykt XVI, *Sukcesja apostołowska (Audiencja generalna, 10 maja 2006 r.)*, w: *Apostołowie i pierwsi uczniowie Jezusa*, dz. cyt., s. 29.

³⁹ Tamże, s. 31.

⁴⁰ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i służby waszej radości*, dz. cyt., s. 72 – 73. Komunia, jedność i współpraca biskupa z prezbiterium, stanowi „antidotum na załóżki podziałów” i pomaga we wspólnym słuchaniu Ducha Świętego, Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostołowska „Africae munus”*, Kraków 2011, nr 101, s. 90-91.

warunkiem skuteczności jego misji⁴¹. Skoro biskup ma być świadkiem zmartwychwstania musi trwać w łączności ze zmartwychwstałym Chrystusem, w przeciwnym razie będzie jedynie zwykłym funkcjonariuszem kościelnym, ale nie następcą apostołów⁴². Intymne *bycie z Chrystusem* pociąga za sobą przyjęcie przez biskupa stylu życia, naśladowującego *kénosis* Chrystusa.

Biskup w wypełnianiu swojej posługi pasterskiej powinien pozostawać w bliskości ludu Bożego, aby w ten sposób nieść owo *bycie z Bogiem* ludziom, stając się w ten sposób sługą wszystkich aż po ofiarowanie własnego życia⁴³. Św. Jan Paweł II, charakteryzując w adhortacji posynodalnej *Pastores gregis* życie duchowe biskupa, wiąże owo «przebywanie biskupa z wcielonym Synem Bożym» z przemianą ontologiczną, dokonującą się w akcie święceń biskupich, która czyni biskupa podobnym do Chrystusa⁴⁴.

Głównym zadaniem biskupa jest „dźwiganie ciężaru Boga”, niesienie Jego żywego Słowa – Jezusa Chrystusa. Kard. Ratzinger, wyjaśniając gest nałożenia na głowę elekta księgi Ewangelii podczas święceń biskupich, dochodzi do konkluzji, iż wyświęcony zostaje niejako przykryty księgą, co oznacza zniknięcie jego własnej twarzy pod słowem, które zostaje na niego nałożone. Słowo Boże, które biskup przyjmuje z serca Kościoła, nie tylko go zakrywa, ale również okrywa, stając się dla niego niczym hełm zbawienia⁴⁵.

Ojciec Święty Benedykt XVI w przemówieniu do uczestników kursu dla biskupów z krajów misyjnych uwypuklił jeszcze bardziej tę więź Pastora ze słowem Bożym, formułując tezę, że powołanie biskupa do służby Kościołowi na podobieństwo Boga wyraża się przede wszystkim w byciu sługą i szafarzem słowa Bożego, które stanowi jego prawdziwą siłę⁴⁶. W adhortacji posynodalnej *Pastores gregis* św. Jan Paweł II, wyjaśniając od strony teologicznej znaczenie liturgicznego gestu nałożenia Księgi Ewangelii na głowę elekta, wskazuje na podwójną relację biskupa ze słowem Bożym: z jednej strony ono ogarnia i strzeże posługę biskupa, a z drugiej strony jego życie powinno mu być całkowicie podporządkowane, gdy poświęca się codziennie głoszeniu Ewangelii. Św. Jan Paweł II, przywołując w swoim wywodzie słowa św. Augustyna, stwierdza, że w Kościele, szkole Boga żywe-

---

⁴¹ Por. W. Wójtowicz, *La Chiesa come communio...*, dz. cyt., s. 181.

⁴² Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, dz. cyt., s. 87.

⁴³ Por. Benedykt XVI, *Biskupstwo jest posługą miłości. Przemówienie do uczestników kursu dla biskupów z krajów misyjnych (11 września 2010 r.)*, „L'Osservatore Romano” 10 (326) 2010, s. 29.

⁴⁴ Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska «Pastores gregis» o biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Kraków 2003, nr 11, s. 30-31.

⁴⁵ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i służby waszej radości*, dz. cyt., s. 250

⁴⁶ Por. Benedykt XVI, *Biskupstwo jest posługą miłości...*, dz. cyt., s. 29.

go, zarówno biskupi, jak i wierni są uczniami i wszyscy potrzebują pouczenia Ducha Świętego⁴⁷. Obydwie relacje, jak słusznie zauważa G. Ferraro, są ściśle związane ze sobą⁴⁸, ponieważ biskup będąc podporządkowany słowu Bożemu, karmiąc się nim obficie i cały czas wsłuchując się w nie, czerpie z niego Bożą moc potrzebną do realizacji obowiązku głoszenia Ewangelii, czyli do wypełniania „munus docendi”. W tej perspektywie szczególnej wagi nabiera zalecenie Ojca Świętego Benedykta XVI skierowane do braci w biskupstwie w posynodalnej adhortacji apostolskiej *Verbum Domini*, aby podjęli oni *osobistą lekturę i pilne studium Pisma Świętego na wzór Maryi, „Virgo audiens” i Królowej Apostołów*⁴⁹.

Symbolika nałożonej księgi wiąże się także, w ujęciu kard. Ratzingera, z innym znakiem posługi biskupiej, jakim jest mitra. Odwołując się do symboliki mitry, w której dwóch rogach dopatrywano się nawiązania do Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu, dostrzega on w niej dach słowa Bożego, który miałby chronić następców apostołów podczas burz tego świata. W ten sposób biskup staje się powiernikiem Jezusa Chrystusa i Jego Kościoła oraz posłańcem przekazującym orędzie, które jest większe od niego⁵⁰. W ujęciu kard. Ratzingera otwarta księga Ewangelii jest nośnikiem czegoś żywego i symbolizuje słowo Boże, które pochodzi z mocy światła Ducha Świętego, i obejmuje swą mocą człowieka, którego dotknie. W liturgii święceń biskupich nałożenie Ewangeliarza nabiera wymiaru pneumatologicznego, gdyż symbolizuje zstąpienie Ducha Świętego i wskazuje na biskupa jako posiadacza Parakleta⁵¹. Biskup, w wypełnianiu misji nauczania jako głosiciel i stróż wiary, występuje w roli ambasadora Jezusa Chrystusa i herolda diachronicznej większości, będąc głosem Kościoła, jednoczącym czasu⁵².

W optyce ratzingeriańskiej przepowiadanie Ewangelii, które leży w naturze całego Kościoła i każdego z jego członków, jest mocno zakorzenione w żywej liturgii Kościoła. Kard. J. Ratzinger doszukuje się charakterystyki centralnego punktu działania biskupów, jakim jest przepowiadanie, w bliższym opisie podstaw i sensu misji Apostołów. W zakończeniu Listu do

⁴⁷ Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska «Pastores gregis»*, nr 28, s. 72-73.

⁴⁸ Por. G. Ferraro, *Presenza della liturgia e sacramentalità dell'ordinazione episcopale nell'esortazione apostolica postsinodale «Pastores gregis»*, „Ephemerides Liturgicae” 118(2004) nr 2, s. 158.

⁴⁹ Por. Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska «Verbum Domini» o Słowie Bożym w życiu i w misji Kościoła*, nr 79, Pallottinum 2010, s. 107.

⁵⁰ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i służby waszej radości*, dz. cyt., s. 250-251.

⁵¹ Por. J. Nowak, Świecenia biskupa, „Roczniki Teologiczne” 49 (2002) z. 8, s. 103.

⁵² Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, dz. cyt., s. 90.

Rzymian (15,16), apostoł Paweł określił siebie mianem sługi (liturga) Jezusa Chrystusa, który *sprawuje świętą czynność głoszenia Ewangelii Bożej po to, by poganie stali się ofiarą Bogu przyjemną, uświęconą Duchem Świętym*.

Posługa kapłańska Ewangelii posiada wiele obszarów. Jej częścią jest to, co nazywamy *liturgią* w węższym tego słowa znaczeniu. Do niej należy głoszenie Radosnej Nowiny i takie przepowiadanie w wierze, które pozwala ludziom stać się *darem ofiarnym* i które wynosi ludzkie życie z jego radościami i smutkami na przestrzeń działania Ducha Świętego⁵³. W ten sposób Ratzinger wskazuje na istnienie perychorezy w posłudze nauczania, uświęcania i rządzenia, należącej do istoty urzędu biskupa. Ta wewnętrzna jedność posługi biskupiej powinna znaleźć swoje odzwierciedlenie w życiu biskupa, który wierzy i żyje tym, co głosi i sprawuje. Według Benedykta XVI przyjęcie oraz owoce głoszenia Dobrej Nowiny są ściśle związane z jakością wiary i modlitwy⁵⁴.

W opisie funkcji nauczania, którą wypełniają biskupi w powierzonych im eklezjalnej owczarni, Ratzinger sięgał również do św. Grzegorza Wielkiego, który słowo biskup tłumaczy jako *speculator*, to znaczy dogłębny. Według tego papieża, który – jak stwierdza Ratzinger – musiał unieść ciężar urzędu następcy św. Piotra w udręczonym Rzymie czasów wędrówki ludów, biskup jako pasterz Chrystusowej Owczarni powinien charakteryzować się zdolnością słuchania oraz mieć *nosa*, czyli zmysł odróżniania tego, co pozytywne od tego, co jest negatywne, występując w obronie prawdy Ewangelii i troszcząc się o obraz Boga w ludziach⁵⁵. W tej optyce biskup, którego posługa należy do życia czynnego, ma być przez współczucie bliski każdemu, a bardziej niż wszyscy zanurzony w kontemplacji⁵⁶. Rozwijając tę myśl św. Grzegorza, Ratzinger formułuje stwierdzenie, że *każdy, kto chce być do dyspozycji ludzi, musi stać na wysokości, musi być obserwatorem; by być zdolnym do działania, potrzebuje zatem kontemplacji, która nie jest pragmatyzmem, w którym ślepi prowadzą ślepców*⁵⁷.

W celu wyjaśnienia ojcowskiej i pasterskiej posługi biskupa pośród wiernych J. Ratzinger/Benedykt XVI odwołuje się do samej etymologii greckiego słowa *episcopos*. Ono przejęte przez chrześcijaństwo zostało powiązane z tradycją biblijnego pasterza. Ratzinger zauważa, iż greckie słowo *episcopos*

---

⁵³ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i słudzy waszej radości*, dz. cyt., s. 256-257.

⁵⁴ Por. Benedykt XVI, *Biskupstwo jest posługą miłości...*, dz. cyt., s. 29.

⁵⁵ Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, dz. cyt., s. 93; W. Wójtowicz, *La Chiesa come communio...*, dz. cyt., s. 182.

⁵⁶ Por. Św. Grzegorz Wielki, *Księga reguły pasterskiej*, Kraków 2008, s. 81.

⁵⁷ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i słudzy waszej radości*, dz. cyt., s. 258-259.

było w świecie hellenistycznym terminem technicznym na określenie różnorodnych zawodów związanych z nadzorem. Posiadało szeroki zakres znaczeniowy. W greckiej tragedii bóstwo pojawia się jako *episcopos*, czyli ten, który czujnie spogląda na dobre i złe uczynki człowieka. To słowo w Biblii, według opinii Ratzingera, nabrało znaczenia sakralnego. Oznaczało troskę Boga prawdziwego o ludzi⁵⁸. Termin ten został zaadoptowany do języka wiary chrześcijańskiej na określenie urzędu pasterskiego. Sam Chrystus jest nazywany *Pasterzem i Stróżem dusz waszych* (1 P 2,25). Słowo to pojawia się w zachęcie św. Piotra skierowanej do prezbiterów (1 P 5,2), aby paśli stado Boże jako prawdziwi zwierzchnicy (biskupi). Obydwa teksty biblijne – zdaniem Ratzingera – są świadectwem tego, że apostoł, grecki *episcopos*, identyfikował się z biblijnym pojęciem *pasterz*⁵⁹. Taki sens podkreśla św. Paweł, gdy wzywa kapłanów z Efezu, aby mieli pieczę nad całym stadem, nad którym Duch Święty ustanowił ich *nadzorcami*, czyli *biskupami* (Dz 20, 17-38).

W pismach nowotestamentalnych słowo *episcopos*, nadzorca nabiera duchowego znaczenia i teologicznej głębi. Powiązane z biblijną tradycją idei pasterskiej oraz z posługą sprawowaną przez *episkopein* określa czułą troskę, jaką pasterz otacza swoje owce. Według Ratzingera pod pojęciem *episkopein* należy rozumieć wewnętrzną odpowiedzialność pasterzy Kościoła za owczarnię powierzoną ich pieczy. Odpowiedzialność ta staje się jednocześnie uczestnictwem w trosce Boga o ludzi, w misterium Jego kenozы. Ratzinger twierdzi, iż *tylko przez zaangażowanie własnego istnienia można stać się pasterzem ludzi, pasterzem w Kościele założonym i opierającym się na cierpieniu Chrystusa*⁶⁰. Dzięki powiązaniu greckiego słowa *episcopos* z ideą pasterską (1 P 2, 25) weszło ono do nazewnictwa posługi biskupa oraz zakorzeniło się w tradycji Kościoła.

Zdaniem Ratzingera w tym kontekście ujawnia się jeszcze jeden ważny aspekt całości: biskup jako pasterz Chrystusowej Owczarni musi być widzującym, czyli posiadać rozeznanie całości i pojedynczej osoby. Warunkiem nieodzownym tego widzenia jest wiara, ponieważ tylko patrząc z Bożej perspektywy człowiek potrafi dostrzegać całość i odróżniać rzeczy istotne od nieistotnych⁶¹. Św. Jan Paweł II w adhortacji posynodalnej *Pastores gregis* stwierdza, iż *biskup może uważać się za prawdziwego sługę komunii i nadziei dla Ludu Bożego jedynie wówczas, gdy postępuje w obecności Pana*. Biskup,

⁵⁸ Tamże, s. 313.

⁵⁹ Tamże, s. 244-245.

⁶⁰ Tamże, s. 314.

⁶¹ Ratzinger z całą mocą podkreśla, iż „przez biskupa przemawia nie urząd, lecz osoba, człowiek, który wierzy”. W tym kontekście staje się jasne, że biskup powinien być człowiekiem wierzącym, „w którym wiara, jako wyraz tej osoby, na nowo staje się wydarzeniem”, tamże, s. 295.

aby móc iść przodem i prowadzić innych do Jezusa jak gwiazda Mędrców, powinien najpierw stać się *człowiekiem Bożym*, czyli pójść za Tym, który poprzedza wszystkich, a to oznacza codzienne życie adoracją Syna Bożego, który stał się człowiekiem. Ta adoracja nieustannie na nowo wskazuje właściwą drogę. W homilii wygłoszonej podczas Mszy św. z udzieleniem święceń biskupich, w uroczystość Objawienia Pańskiego 6 stycznia 2012 roku, Benedykt XVI, rozwijając ten temat, wskazał na kilka istotnych cech posługi biskupiej. Biskup jako pasterz ma być człowiekiem o czujnym sercu, pełnym odwagi i pokory, kształtującym swoje kryterium miary na wzór Bożej prawdy i angażującym się dla niej *w porę i nie w porę*⁶². Zdaniem papieża już sama liturgia święceń biskupich, zwłaszcza osiem pytań, skierowanych do elektów, zawiera słowa – klucze, które definiują i charakteryzują istotę tej posługi. Do tych słów kluczy należy głoszenie Ewangelii, poprzedzanie i kierowanie, strzeżenie depozytu wiary oraz nieustanna modlitwa, czyli wszystko to, co się zawiera w triadzie: nauczanie – uświęcanie – rządzić, a której syntezę stanowi liturgia Kościoła.

Ratzinger, zastanawiając się nad modelem biskupiej posługi we współczesnym świecie, spośród klasycznych *cnót*, jakimi chrześcijańska tradycja stara się wyrazić „solidność” wyodrębnia trzy, które – według jego opinii – wydają się szczególnie ważne dla dzisiejszego biskupa. Obok teologalnej cnoty wiary do ratzingeriańskiego katalogu cnót biskupich należą: mądrość i męstwo. Chociaż te cnoty wydają się, na pierwszy rzut oka, przeciwstawne, w rzeczywistości ściśle wiążą się ze sobą, ponieważ mądrość wymaga odwagi⁶³. W tej konstelacji cnót wiara wydaje się być źródłem mądrości i odwagi. Biskup jako człowiek pozostający w ontycznej tożsamości z wcielonym Synem Bożym i zanurzony w misterium Bożego światła i Jego mocy otrzymuje od Boga rozeznanie całości i wycucie prawidłowego postrzegania rzeczy. To pozwala mu z odwagą ukierunkowywać wszystkie jednostki na jedność obejmującą cały Kościół katolicki, zarówno w jej wymiarze synchronicznym, jak i diachronicznym.

Podsumowanie

W eklezjologii komunijnej J. Ratzingera/Benedykta XVI ważną rolę pełni osoba biskupa. On jako powiernik paschalnego i eschatologicznego świadectwa jest w Kościele zwornikiem jedności. Otwiera Kościół partyku-

---

⁶² Por. Benedykt XVI, *Mędrcy byli ludźmi o niespokojnym sercu (Homilia podczas Mszy św. w Uroczystość Objawienia Pańskiego, 6 stycznia 2012 r.)*, „L'Osservatore Romano” 2 (340) 2012, s. 23.

⁶³ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i służby waszej radości*, dz. cyt., s. 295-301.

larny, powierzony jego pasterskiej pieczy, na Kościół powszechny. Wnosi do niego bogactwo duchowe swojej diecezji i zanurza swój Kościół w komunii Kościołów. Na mocy święceń biskupich, które lokalizują go w sukcesji apostoelskiej i czynią jednym z członków Kolegium Biskupów, *biskup jako główne narzędzie Chrystusa w transmisji orędzia zbawienia staje się heroldem diachronicznej większości, głosem Kościoła jednoczącym czasy*⁶⁴.

Podstawową przesłanką posługi biskupiej, w teologii J. Ratzingera/Benedykta XVI, jest głęboka wewnętrzna komunია z Jezusem i przebywanie z Nim. One stanowią podstawę budowania Kościoła poprzez realizację potrójnej misji pasterskiej, rozwijającej się w trzech charakterystycznych pasmach: nauczaniu – uświęcaniu – rządzeniu. Klamrą spinającą wszystko w jedną całość staje się teologalna cnota miłości. W tej optyce liturgia Kościoła, a zwłaszcza celebracja Eucharystii, której przewodniczy biskup, objawia Kościół jako sakrament trynitarnej komunii i ukazuje, jak wszystkie funkcje występujące w trylogii biskupiej posługi pasterskiej pozostają w ścisłej relacji ze sobą i wzajemnie się przenikają. Logiczną konsekwencją uwypuklenia eucharystycznych korzeni komunii kościelnej, w eklezjologii J. Ratzingera/Benedykta XVI, jest wyeksponowanie figury biskupa jako centralnego elementu kościelnej struktury i ogniwa łączności. Biskup, chociaż wychodzi ze środowiska lokalnego, jako *następca Apostołów* staje się odpowiedzialny za to, by obydwie wymiary *communio*, wertykalny i horyzontalny, pozostały nierozłączne⁶⁵.

W pismach J. Ratzingera/Benedykta XVI jest położony szczególny nacisk na ścisłą więź *ars celebrandi* i *actuosa participatio*⁶⁶. Biskup jako liturg i mistagog buduje więzi komunii we wspólnocie eklezjalnej przez zapewnienie jedności w celebracjach w swojej diecezji. Troszczy się o piękno sprawowanej liturgii oraz o formację liturgiczną duchowieństwa i wiernych świeckich. Wzrost liturgicznej świadomości ludu Bożego, dzięki pełniejszemu zrozumieniu sensu obrzędów i tekstów liturgicznych prowadzi do czynnego i owocnego udziału w sprawowaniu Eucharystii. Ciągłe aktualna jest prośba Benedykta XVI, skierowana do biskupów o celebrowanie liturgii w kościołach katedralnych z należyty szacunkiem dla „ars celebrandi”. Ten wzorcowy sposób ma nade wszystko walor eklezjologiczny. Mistagogia liturgiczna służy bowiem jedności i apostoelskiej dynamice Kościoła⁶⁷.

⁶⁴ Zob. W. Bartocha, *Biskup jako liturg diecezji w świetle «Katechizmu Kościoła Katolickiego»*, Poznań 2016, s. 164.

⁶⁵ Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Kościół. Wspólnota w drodze*, dz. cyt., s. 77.

⁶⁶ Por. Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostoelska «Sacramentum Caritatis»*, dz. cyt., nr 38-39, s. 54-55.

⁶⁷ Por. A. J. Gribbin, *Pope Benedict XVI and the Liturgy: Understanding recent liturgical developments*, Leominster 2011, s. 102-104.

Streszczenie

Teologia episkopatu w pismach Josepha Ratzingera/Benedykta XVI

W eklezjologii komunii J. Ratzingera/Benedykta XVI ważną rolę pełni osoba biskupa. Liturgia Kościoła, a zwłaszcza celebracja Eucharystii, której przewodniczy biskup, objawia Kościół jako sakrament komunii trynitarniej. Kardynał J. Ratzinger/Benedykt XVI uwypukla kolegialny charakter urzędu biskupa. Opiera się on na dwóch historycznych faktach, mianowicie na kolegialności Apostołów oraz na kolegialnym charakterze duchowego urzędu w Kościele starożytnym.

Kolegialny charakter posługi biskupiej w teologii J. Ratzingera/Benedykta XVI wiąże się nieodzownie z kwestią sakramentalności episkopatu i znajduje swoje odbicie w liturgii święceń biskupich, zwłaszcza w wymogu obecności przynajmniej trzech biskupów podczas udzielania święceń elektowi. Pozostawanie biskupa w osobistej komunii z Bogiem stanowi fundament jego tożsamości i zobowiązuje do stylu życia, naśladującego kenozę wcielonego Syna Bożego. Kardynał Ratzinger ukazuje w swoich pismach istotę posługi biskupiej w świetle *lex orandi*. Czyni to w oparciu o teologiczną interpretację poszczególnych czynności, mających miejsce w czasie obrzędu święceń biskupich takich jak np. położenie księgi Ewangelii na głowie święconego podczas modlitwy święceń, bądź odnosząc się do symboliki insygniów biskupich.

Summary

The theology of the episcopate in the writings of Joseph Ratzinger/Benedict XVI

In the ecclesiology of the Communion by J. Ratzinger/Benedict XVI bishop plays a very important role. The liturgy of Church, especially the celebration of Eucharist, which the bishop presides, reveals Church as a sacrament of Trinitarian Communion. Cardinal J. Ratzinger/Benedict XVI emphasizes collegial character of the bishop's office, which is based on two historic facts; collegiality of Apostles and collegial character of spiritual office in ancient Church.

The collegial character of bishop's attendance in J. Ratzinger's/Benedict's theology is strictly connected with the issue of sacramentality of episcopate and it finds its reflexion in the liturgy of bishop ordination demanding the presence of at least three bishops during the administration of sacred ordinations to the elect chosen for the post of bishop.

According to J. Ratzinger/Benedict XVI, being in personal communion with God makes the basis for the bishop's identity, and it should entail accepting by the bishop the style of life imitating kenosis of the incarnate Son of God. In his writings Cardinal Ratzinger shows the essence of attendance in the light of *lex orandi*, based on theological interpretation of all activities which take place during the ritual of bishop sacred ordinations, such as, for example laying on the Book of the Gospels. Upon the head of the bishop-elect during the prayer of consecration or they refer to the symbolism of insignia episcopal.

Bibliografia

- Bachanek, G. (2005). *Josepha Ratzingera nauka o Kościele*, Warszawa: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Bartocha, W. (2016). *Biskup jako liturg diecezji w «Katechizmie Kościoła Katolickiego»*, Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Benedykt XVI. (2007). *Posynodalna adhortacja apostolska «Sacramentum caritatis»*, Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej.
- Benedykt XVI. (2008), *Apostołowie i piersi uczniowie Jezusa (24-27)*, Kraków: Libreria Editrice Vaticana, Wydawnictwo M.
- Benedykt XVI. (2010). *Posynodalna adhortacja apostolska «Verbum Domini» o Słowie Bożym w życiu i w misji Kościoła*, Poznań: Pallottinum.
- Benedykt XVI. (2011). *Posynodalna adhortacja apostolska «Africae munus»*, Kraków: Wydawnictwo AA.
- Canobbio, G. (1996). Il vescovo visibile principio e fondamento dell'unità nella Chiesa particolare. W: Canobbio, G., Dalla Vecchia, F., Montini, G.P. (red.), *Il vescovo e la sua Chiesa, Quaderni teologici del Seminario di Brescia* (51-52). Brescia: Morcelliana Edizioni.
- Ferraro, G. (2004). Presenza della liturgia e sacramentalità dell'ordinazione episcopale nell'esortazione apostolica postsinodale „Pastores gregis”. *Ephemerides Liturgicae*, 2(118), 143-166.
- Ferraro, G. (2007). L'esperienza sacramentale della collegialità episcopale nel ministero di Benedetto XVI, *Ephemerides Liturgicae*, 121, 385-396.
- Gaczyński, Z. (1998). *Lecclesiologia eucaristica di Yves Congar, di Joseph Ratzinger e di Bruno Forte*, Dissertatio ad Doctoratum, Romae: Pontificia Universitas Gregoriana. Facultas Theologiae.
- Goyret, P. (2007). *Dalla Pasqua alla Parusia. La successione apostolica nel tempus Ecclesiae*, Roma: Edusc.

Gribbin, A.J. (2011). *Pope Benedict XVI and the Liturgy: Understanding recent liturgical developments*, Leominster: Gracewing.

Jan Paweł II. (2003). *Posynodalna adhortacja apostolska «Pastores gregis» o biskupie słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej.

Krakowiak, Cz. (2008). Posługiwanie biskupów, prezbiterów i diakonów w pismach Ojców Kościoła do V wieku, *Vox Patrum*, 1(52), 513-530.

Nowak, J. (2002). Święcenia biskupa, *Roczniki Teologiczne* 8 (49), 97-110.

Petriglieri, I. (2009). *Autorità come servizio. Figura e ruolo del Vescovo nei Padri della Chiesa*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

Pié-Ninot, S. (2008). *Ecclesiologia. La sacramentalità della comunità cristiana*, Brescia: Queriniana.

Ratzinger, J. (1992). *Il nuovo popolo di Dio*, Brescia: Queriniana Edizioni.

Ratzinger, J. (2002). *Duch liturgii*, Poznań: Klub Książki Katolickiej.

Ratzinger, J. (2002). *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, Kraków: Wydawnictwo M.

Ratzinger, J. (2005), *Cantate al Signore un canto nuovo. Saggi di cristologia e liturgia*, Milano: Editoriale Jaca Book SpA.

Ratzinger, J. (2011). *Sakrament i misterium. Teologia liturgii*, Kraków: Wydawnictwo AA.

Ratzinger, J. (2012), *Opera omnia*, t. XI: *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, Lublin: Libreria Editrice Vaticana, Wydawnictwo KUL.

Ratzinger, J. (2012), *Opera omnia*, t. XII: *Głosiciele słowa i słudzy waszej radości. Teologia i duchowość sakramentu święceń*, Lublin: Libreria Editrice Vaticana, Wydawnictwo KUL.

Ratzinger, J./Benedykt XVI. (2009), *Kościół. Wspólnota w drodze*, Kielce: Wydawnictwo Jedność.

Reyes, R. (2010). La Teologia della liturgia di Joseph Ratzinger, *Ecclesia orans*, 1-2(27), 57-72.

Scardilii, P.D. (2015). *Nella liturgia manifestazione della Chiesa, I nuclei ecclesiologici in „Sacrosanctum concilium”*, Assisi: Cittadella Editrice.

Sztafrowski, E. (1980). Pozycja Biskupa Rzymskiego w Kolegium Biskupów, *Collectanea Theologica*, 3 (50), 35-62.

Szymik, J. (2012). *Theologia benedicta*, t. II, Katowice: Księgarnia św. Jacka.

Grzegorz Wielki. (2008), *Księga reguły pasterskiej*, Seria: Źródła monastyczne, 30, Kraków: Wydawnictwo Benedyktynów Tyniec.

Ignacy Antiocheński, Do Kościoła w Filadelfii. W: Starowiejski, M. (oprac.). *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich* (132-135), wyd. II uzupełnione i poprawione, Biblioteka Ojców Kościoła, 10, Kraków: Wydawnictwo M.

Ignacy Antiocheński, Do Kościoła w Smyrnie. W: Starowiejski, M. (oprac.). *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich* (136-139), wyd. II uzupełnione i poprawione, Biblioteka Ojców Kościoła, 10, Kraków: Wydawnictwo M.

Wójtowicz, W. (2010). *La Chiesa come «communio» nell'ecclesiologia di Joseph Ratzinger*, Roma-Koszalin: Casa Editrice Feniks.